

**Charakter i rodzaje przestępstw
popęłnianych przez anarchistów w XIX
wieku na przykłądzie przepisów
kodeksu karnego dla państw Królestwa
Pruskiego**

Zarys problemu

Radosław Antonów

wygłoszone w maju 2014, wydane drukiem 2016

Anarchizm jako doktryna polityczna rozwinął się w drugiej połowie XIX wieku w szczególności w krajach Europy zachodniej i w Rosji. Utożsamiany był wówczas z działalnością polityczną czołowych doktrynerów, takich jak Pierre Joseph Proudhon, Michał Bakunin, Piotr Kropotkin czy Georges Sorel. Myśliciele ci w ramach tej doktryny dali początek czterem nurtom, mianowicie anarchizmowi indywidualistycznemu, kolektywistycznemu, komunistycznemu i syndykalistycznemu¹. Wszystkie zawierały koncepcje urzeczywistnienia przyszłego bezpieczeństwa ustroju społecznego, różniły się natomiast metodami osiągnięcia zamierzonego celu. Z uwagi na założenia programowe doktryna anarchizmu w sposób bezpośredni wiązała się z działalnością antypaństwową i w większości obrała rewolucyjny kurs obalenia instytucji państwa. Anarchizm był też przede wszystkim ruchem społecznym i działalnością mającą na celu urzeczywistnienie założeń tej doktryny. Wiązało się to w sposób bezpośredni z łamaniem przez anarchistów obowiązującego prawa. Anarchiści dążąc do obalenia państwa i jego atrybutów w postaci instytucji władzy, administracji, prawa, w tym w szczególności prawa własności, oraz instytucji kultu religijnego dopuszczali się szeregu przestępstw, które bardzo często przybierały postać zamachów określanych zamachami dynamitowymi czy bombowymi.

Właściwie należy stwierdzić, że anarchizm w drugiej połowie XIX wieku był nie tylko doktryną, ale przede wszystkim ruchem społecznym utożsamianym również z działalnością terrorystyczną². W konsekwencji aktywiści ruchu anarchistycznego stawali się przestępcami skazywanymi na najwyższe wymiary kary za zbrodnie, przestępstwa i występki uregulowane w prawie obowiązującym w państwach, w których anarchizm zaistniał i rozwinął się. Trzeba w tym miejscu podkreślić, że anarchiści już w XIX wieku z racji dążeń do obalenia istniejącego systemu politycznego i zastąpienia go innym propagowanym przez nich systemem społecznym traktowani byli również jako przestępcy polityczni. Przypomnijmy jak charakteryzowano w XIX wieku ten rodzaj przestępstwa.

Gustaw Roszkowski, badający przestępstwa popełniane przez nihilistów rosyjskich, a więc również i anarchistów, którzy w carskiej Rosji byli do tego grona zaliczeni, wymieniał:

„Przestępstwo polityczne w ścisłym tego słowa znaczeniu, dążące do zmiany w sposób nieprzewidziany i niedozwolony przez prawo dotychczasowego politycznego porządku w państwie, ma dobro publiczne na celu. Pomiędzy ustawą i instytucjami przez nią stwarzanymi z jednej, a życiem narodowym z drugiej strony, bezustanny istnieć powinien związek i faktycznie też on istnieje”³.

Dobrem publicznym w ocenie dziewiętnastowiecznych anarchistów było między innymi zlikwidowanie dysproporcji majątkowych występujących pomiędzy poszczególnymi warstwami społecznymi, a w szczególności zapewnienie podstawowych potrzeb najbardziej przy jednoczesnym wprowadzeniu nieograniczonej wolności, w tym wolności od

¹ Zob. R. Antonów, Pod czarnym sztandarem. Anarchizm w Polsce po 1980 roku, Wrocław 2004, s. 17 i n.

² Zob. D. Grinberg, Ruch anarchistyczny w Europie Zachodniej 1870–1914, Warszawa 1994, s. 212 i n.

³ G. Roszkowski, O środkach międzynarodowych przeciwko nihilistom, Lwów 1881, s. 17.

władzy i instytucji państwa. Wiązało się to z działalnością przestępczą, wywrotową i rewolucyjną. Według Roszkowskiego w tego rodzaju przestępstwach, aby mogły być zaliczone do przestępstw politycznych, nie mogło być jednak mowy o:

„zbrodniczej woli, a tylko o woli panującemu porządkowi przeciwnej. Ztąd, jeżeli zwykła zbrodnia jest zawsze zbrodnią, przestępstwa polityczne dziś kryjące się w podziemiach, jutro ścigane więzieniem, za czas jakiś mogą być celem hołdów publicznych; - pamięci takich czynów wznoszą pomniki i przekazują je następnym pokoleniom w pieśniach, w historii i w tradycjach. Pod względem moralnym, czyn nienacechowany egoizmem lecz skierowany do publicznego dobra, inaczej staje przed sądem sumienia i przed trybunałem historii, niżeli zwykła zbrodnia, mająca swe źródło w najczarniejszych stronach duszy i serca ludzkiego, napiętnowana grubymi nałogami brudnego jego żywota, w którym wszystkie szlachetne dążności umilkły, w obec głosu egoizmu i podłości. Wreszcie, pod względem społeczno-politycznym, zbrodnia jest wyrazem nieuznania w ogóle porządku państwowego, przestępstwo polityczne nie zgadza się tylko z daną formą tego porządku, w miejsce jednej pragnie drugiej”⁴.

Anarchiści dokonywali przestępstw w ich ocenie w imię lepszego jutra, w którym wszyscy ludzie nie tylko byliby wolni, ale również mieliby zapewnione podstawowe potrzeby życiowe. Anarchiści poprzez swoją propagandę czynu niewątpliwie dążyli do zmiany nie tylko ustroju, ale całej organizacji społeczeństwa dotychczas żyjącego w ramach instytucji państwa. Jeżeli więc działali w takim duchu, stawali się przestępcami politycznymi. Takie działania anarchistów mieściły się w XIX wieku w pojęciu przestępstwa politycznego. Roszkowski zauważył bowiem, że:

„Przestępca polityczny ma zawsze jedynie i wyłącznie sprawy publiczne na celu; osobiste bezpośrednie korzyści nie są ani oczekiwane, ani pożądanе, nie działa się dla polepszenia własnego bytu, ale bytu ogółu, własne dobro oczekiwane być może tylko o tyle, że przy polepszeniu ogólnego dobrobytu, możliwe jest polepszenie i losu jednostek. Dalej, czyn polityczny tak dalece nosi na sobie cechę bezinteresownego działania, że często bardzo spełnia się w widokach sprowadzenia pożądaných reform publicznych dopiero w przyszłości. Występ przeciwko istnjącemu porządkowi prawnemu, przeciwna działalność polityczna dokonywa się zawsze z świadomością, iż się dobrze działa i z żywą wiarą w prowadzenie dobrej sprawy. (...) przestępstwo polityczne dąży (...) do powszechnego dobra, kieruje się ofiarą osobistą i poświęceniem. Środkiem działania, jest zawsze przedewszystkiem przekonanie, że zginą pierwej jednostki, zanim ogół zyska, a całemu działaniu przewodniczy jasna i niezachwiana świadomość, że się działa w dobrze obranym kierunku i że prędzej

⁴ Ibidem, s. 18-19.

czy później, prawa, o które się walczy wywalczone zostaną. Z powyższego wynika, że skoro przestępstwo polityczne ma dobro ogółu na względzie, a warunki ogólnego bytu są skoncentrowane w urządzeniach państwowych, to przestępstwo polityczne musi być skierowane do formy państwa i jego urządzeń i ma na celu: za pomocą niedozwolonego działania, ustrój państwa i jego zarząd (lub jedno z nich tylko, w całości lub w części) zmienić dla dobra publicznego”⁵.

Anarchiści często tragiczne skutki swoich przestępstw, szczególnie zamachów dynamiowych, usprawiedliwiali właśnie dobrem publicznym. Również rodzaje popełnianych przez anarchistów przestępstw w większości odpowiadały rodzajom przestępstw politycznych wskazanych przez Roszkowskiego. Wyróżnił on bowiem przestępstwa „naruszające bezpieczeństwo całego państwa, a więc jego ustroju, funkcjonowania jego instytucyj, nietykalności osób spełniających czynności państwowe, począwszy od panującego aż do najniższej rangi urzędników dzierżących władzę, której zagarnięcie lub zmiana może odpowiadać widokom ogólnych reform politycznych, wreszcie nietykalności jego terytorium”. Roszkowski słusznie zauważył, że:

„[p]rzestępstwa polityczne zatem, ze względu na szczególny cel, który osiągnąć pragną, mogą być bardzo rozmaite: mogą dążyć do zmiany formy, albo systemu rządowego, do zmiany dynastji, albo tylko danej osoby panującego, do usunięcia pewnego ministra, albo urzędnika, do uszczuplenia obszaru terytorjalnego i t. p. Wszakże we wszystkich tych wypadkach, to co nadaje przestępstwu cechę polityczną, to jego cel i jego przedmiot. Ztąd, niekoniecznie wtedy przestępstwo będzie politycznym, jeżeli w jednej z wymienionych form się objawi, ale dopiero wtedy, gdy będzie miało na celu reorganizację całego państwa. Zamach np. na panującego, może być przestępstwem politycznym lub nie, w miarę tego czy był spełniony w widokach publicznego dobra, w tym celu aby umożliwić zmianę formy rządu i t. p. Zabór pieniędzy z kassy rządowej, jako prosta kradzież, dla zysku sprawcy, jest zwyczajnem kryminalnem przestępstwem, ale zabór w celu aby znacznych funduszów rząd na razie pozbawić, powiększyć zasoby np. rewolucyjnych komitetów, to będzie przestępstwo polityczne i t. p.”⁶.

Anarchiści poprzez swoje działania i dopuszczanie się „pospolitych” przestępstw popełniali się niewątpliwie przestępstwa, które przybierały charakter przestępstw politycznych.

Anarchiści, którzy dopuścili się w swojej działalności przestępstw, stawiani byli w stan oskarżenia na podstawie przepisów karnych obowiązujących w państwie lub na podstawie przepisów szczególnych skierowanych wyłącznie przeciwko przestępczej działalności

⁵ O azyłach i ekstradycji ze szczególnym uwzględnieniem stosunków Austro-węgierskiej monarchii napisał Gustaw Roszkowski, Warszawa 1882, s. 75–76.

⁶ Ibidem, s. 80.

anarchistycznej. Przykładem ostatniego rozwiązania było prawo austriackie. Poza bowiem przestępstwami wskazanymi w prawie karnym austriackim przyjęto w odrębnej ustawie właściwość sądową w sprawach o tak zwane przestępstwa anarchistyczne. Ten rodzaj przestępstwa zdefiniowany został w ustawie z 25 czerwca 1886 roku „zawierającej postanowienia co do sądownictwa w tych sprawach karnych, które polegają na dążeniach anarchistycznych”⁷. Definicja legalna przestępstwa anarchistycznego zawarta została w przepisach § 1 ustawy, który stanowił:

„Rozprawa główna, tycząca się oskarżenia o czyn karygodny, która istniejącymi ustawami przekazana jest sądowi przysięgłych, nie należy do sądu przysięgłych wtedy, gdy czyn karygodny polega na dążeniach anarchistycznych, mających na celu gwałtowny wywrót istniejącego porządku państwowego lub społecznego”⁸.

Wątpliwości, czy termin „dążenia anarchistyczne” oznacza „przestępstwo anarchistyczne” rozwiął już na początku XX wieku polski prawnik Aleksander Rasp, który w 1900 roku napisał:

„Skąd inąd wiemy jednak, że ustawodawstwu naszemu nie jest obcem pojęcie przestępstwa anarchistycznego, owszem mamy nawet jego definicyę w ustawie z dnia 25 czerwca 1886 l. 98 D. p. p. zawieszającej działalność sądów przysięgłych na dwa lata dla przestępstw, »których pobudką są dążenia anarchistyczne mające na celu gwałtowny wywrót istniejącego porządku państwowego i społecznego«”⁹.

Prawo pruskie przewidywało osądzenie przestępstw anarchistycznych przede wszystkim na podstawie przepisów prawa karnego dla państw Królestwa Pruskiego uregulowanych w ustawie „Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego” z 14 kwietnia 1851 roku. Kodeks karny, zgodnie z artykułem 1 „ustawy tyczącej się zaprowadzenia Kodexu karnego dla Państw Pruskich”, wszedł w życie na obszarze całej monarchii z 1 lipca 1851 roku¹⁰. We wszystkich sprawach karnych zgodnie z postanowieniami artykułu XIII rozdziału 2, zatytułowanego „Postanowienia względem kompetencji i postępowania w sprawach karnych”, „W tych częściach kraju, w których, ustawa względem zaprowadzenia ustnego, i jawnego postępowania z dnia 3. Stycznia 1849. ma moc prawa, nastąpi śledztwo i decyzya:

⁷ Ustawa z 25 czerwca 1886 zawierająca postanowienia co do sądownictwa w tych sprawach karnych, które polegają na dążeniach anarchistycznych, Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w Radzie państwa reprezentowanych, nr 98, część XXXIII – Wydana i rozesłana dnia 27 czerwca 1886, w Wiedniu z cesarsko-królewskiej drukarni nadwornej i rządowej 1886, s. 308.

⁸ Ibidem § 1, s. 308.

⁹ A. Rasp, Represya przestępstw anarchistycznych, Lwów 1900, s. 8.

¹⁰ Rozdział pierwszy. Ogólne postanowienia. Ustawa tycząca się zaprowadzenia Kodexu karnego dla Państw Pruskich, w: Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851, s. 182.

względem przekroczeń: przez sędziów pojedynczych; względem przewinień: przez oddziały sądowe składające się z trzech członków; względem zbrodni: przez sądy przysięgłych”. W myśl postanowień artykułu XIV „[w] obwodzie Reńskiego sądu appellacyjnego nastąpi śledztwo i decyzja: co do przekroczeń: przez sądy policyjne; co do przewinień: przez izby policyj poprawczej sądów ziemiańskich; co do zbrodni: przez sądy przysięgłych.”¹¹ Wreszcie artykuł XIX doprecyzował kompetencje sądów przysięgłych. W myśl przepisów tego artykułu „Co do przewinień przewidzianych w §§. 36. 75. 77. 79. 67. 100. 101. 102. kodexu karnego kompetencja sądów przysięgłych zastosuje się do istnących przepisów. Również należą jako polityczne przewinienia przed sądy przysięgłych w §§. 78. 84. 86. 98. 99. wymienione czyny karogodne”¹². Trzeba więc podkreślić, że w sprawach o przestępstwa popełniane przez anarchistów, z racji poważnego charakteru, zasadniczo właściwy był sąd przysięgłych.

W myśl przepisów kodeksu karnego anarchiści podlegali odpowiedzialności karnej za przestępstwa wymienione w kodeksie. Anarchiści, w świetle przepisów przywołanej ustawy, w swojej działalności dopuszczali się popełniania większości przestępstw wskazanych w kodeksie karnym, przede wszystkim uregulowanych w rozdziale drugim kodeksu, mianowicie „główniej zdrady i zdrady kraju”. Przestępstwo to uregulowane zostało w tytule pierwszym w paragrafie 61. Przepisy tego paragrafu stanowiły:

„§. 61. Przedsięwzięcie, które na to celuje:

1. aby Króla zabić, uwięzić, w nieprzyjacielską moc oddać, albo niezdolnym do rządu uczynić, albo
2. następstwo tronu, albo konstytucję Państwa gwałtownie zmienić, albo
3. obszary Państwa Pruskiego całkowicie albo
4. częściowo do cudzego Państwa wcielić, lub część obszaru od ogółu odebrać, zowie się główną zdradą (zbrodnią kraju) i śmiercią ma być karanem.

W przypadku, jeżeli życie, zdrowie lub wolność Króla jest narażonem, zarazem na utratę obywatelskiego honoru ma być wyrokowanem”¹³.

¹¹ Rozdział drugi. Postanowienia względem kompetencji i postępowania w sprawach karnych. Ustawa tycząca się zaprowadzenia Kodexu karnego dla Państw Pruskich, w: Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851, s. 182.

¹² Ustawa tycząca się zaprowadzenia Kodexu karnego dla Państw Pruskich, w: Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851, s. 185.

¹³ Rozdział drugi. O pojedynczych zbrodniach i przewinieniach i o karaniu takowych. Tytuł pierwszy. Główna zdrada i zdrada kraju, w: Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851, s. 34–35.

Z przestępstwem tym wiązało się również przestępstwo obrazy majestatu i członków królewskiego domu, które uregulowane zostało w tytule drugim rozdziału drugiego. W myśl przepisów paragrafu 74:

„Kto się staje winnym uczynkowości przeciwko osobie Króla, śmiercią karany zostanie. W przypadkach mniej ciężkich, zamiast kary śmierci na karę domu poprawy od dziesięciu aż do dwudziestu lat ma być wyrokowanym. Jeżeli ustanowionem zostanie, iż łagodzące okoliczności zachodzą, natenczas zamknięcie od dziesięciu aż do dwudziestu lat ma miejsce”¹⁴.

Odpowiedzialność karna ciążyła na anarchistach również za słowne, pisemne i inne działania mające na celu obrażę króla, jego rodziny oraz osób z najbliższego jego otoczenia. W myśl bowiem paragrafów od 75 do 77 każdy, kto słowem, pismem, drukiem, znakami, obrazowym albo innym przedstawieniem bądź działaniem podważy autorytet króla, królowej, członków rodziny królewskiej oraz osób z bezpośredniego otoczenia władcy, podlega surowej odpowiedzialności karnej. W myśl bowiem przepisów paragrafu 75:

„Kto słowem, pismem, drukiem, znakami, obrazem albo innym przedstawieniem poszanowanie przeciwko Królowi nadweręża, więzieniem od dwóch miesięcy aż do pięć lat karany zostanie. Również przeciwko niemu zarazem na czasowy zakaz wykonania obywatelskich praw honorowych wyrokowanym być może”¹⁵.

Paragraf 76 stanowił natomiast, iż każdy

„[k]to się staje winnym uczynkowości przeciwko osobie Królowej, następcy tronu albo innego członka Królewskiego domu, albo Regenta Państwa Pruskiego, karany zostanie karą domu poprawy od pięciu aż do dwudziestu lat. W przypadkach mniej ciężkich na karę domu poprawy aż do dziesięciu lat ma być wyrokowanym. Jeżeli ustanowionem zostanie, iż łagodzące okoliczności zachodzą, natenczas zamknięcie od jednego roku aż do dziesięciu lat następuje”¹⁶.

Wreszcie w myśl przepisów paragrafu 77:

„Ktokolwiek słowem, pismem, drukiem, znakami, obrazem albo innym przedstawieniem Królową, następcę tronu, innego członka Królewskiego domu albo Regenta Państwa Pruskiego obraził, więzieniem od jednego miesiąca

¹⁴ Rozdział drugi. O pojedynczych zbrodniach i przewinieniach i o karaniu takowych. Tytuł drugi. Obrazy Majestatu i członków Królewskiego domu, w: Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851, s. 40–41.

¹⁵ Ibidem, s. 41.

¹⁶ Ibidem, s. 41–42.

aż do trzech lat karany zostanie. Również przeciwko niemu zarazem na czasowy zakaz wykonania obywatelskich praw honorowych wyrokowanym być może¹⁷.

Poza przestępstwami przeciwko sprawującemu władzę, a więc właściwie przeciwko symbolowi znienawidzonego przez anarchistów ustroju, jakim było państwo i władza nad społeczeństwem, anarchiści dopuszczali się przestępstw przeciwko porządkowi publicznemu. Ten rodzaj przestępstw uregulowany został w tytule szóstym rozdziału drugiego, zatytułowanym „Występki przeciwko publicznemu porządkowi”. W myśl zawartych w tym tytule przepisów każdy anarchista, zarówno ten, który podejmował działalność wywrotową i ten, który prezentował poglądy anarchistyczne narażał się na odpowiedzialność karną. W myśl przepisów paragrafu 97:

„Ktokolwiek nie będąc uprawnionym, zbrojne tłumy tworzy, albo takowym przewodniczy lub ludzi, o których mu wiadomo, iż się bez prawnego upoważnienia zgromadzili, w broń albo potrzeby wojenne zaopatrzy, karany zostanie więzieniem aż do dwóch lat. Kto w takich uzbrojonych tłumach ma udział, więzieniem, aż do jednego roku ma być karany”[18].

Jak wiadomo, zarówno materiały wybuchowe, jak i broń stanowiły główne orężę anarchistów w walce z państwem. Ponadto anarchiści dla realizacji swoich zamierzeń tworzyli tajne grupy. Paragraf 98 stanowił:

„Uczestnictwo w związku, którego istnienie, ułożenie i cel przed rządem krajowym mają być zatajone, albo w którym przeciwko nieznanym przełożonym posłuszeństwo albo przeciwko znajomym przełożonym bezwarunkowe posłuszeństwo przyrzeczone zostanie, co do członków więzieniem aż do sześciu miesięcy, co do zakładców, przełożonych i urzędników związku, więzieniem od jednego miesiąca aż do roku jednego ma być karany. Przeciwko publicznym urzędnikom zarazem na czasową niezdolność do sprawowania publicznych urzędów ma być wyrokowanym”¹⁸.

Wreszcie w myśl przepisów paragrafu 99:

„Uczestnictwo przy jakimkolwiek związku, do którego celów albo czynności należy, środki administracji albo wykonanie ustaw zakazanym sposobem zniweczyć, albo takowym być na przeszkodzie, na członkach więzieniem od dwóch miesięcy aż do jednego roku, a na założycielach, przełożonych

¹⁷ Ibidem, s. 42. [18]Rozdział drugi. O pojedynczych zbrodniach i przewinieniach i o karaniu takowych. Tytuł szósty. Występki przeciwko publicznemu porządkowi, w: Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851, s. 51.

¹⁸ Ibidem, s. 51–52.

i urzędnikach związku więzieniem od sześciu miesięcy aż do dwóch lat karany zostanie. Przeciwno publicznym urzędnikom zarazem na czasową niezdolność do sprawowania publicznych urzędów ma być wyrokowaniem”¹⁹.

Anarchiści poprzez dążenie do likwidacji rozwarstwienia społecznego i wzywaniem do zniesienia własności prywatnej występowali czynnie i słownie przeciwko warstwom uprzywilejowanym, tym samym narażali się na odpowiedzialność karną z paragrafu 100, który stanowił:

„Kto pokój publiczny przez to nadweręża, iż przynależących państwa do nienawiści albo pogardy wzajemnej publicznie zachęca, karą pieniężną od dwudziestu aż do dwóch set talarów albo więzieniem od jednego miesiąca aż do dwóch lat karany zostanie”²⁰.

Anarchiści podlegali również odpowiedzialności karnej z paragrafu 101 i 102 kodeksu. Pierwszy stanowił:

„Kto przez publiczne twierdzenie albo rozprzestrzenienie zmyślonych albo sfałszowanych faktów, albo przez publiczne obelgi lub szyderstwa urzędnika Państwa lub rozporządzenia zwierzchności na nienawiść albo pogardę wystawia, karą pieniężną aż do dwóchset talarów albo więzieniem aż do dwóch lat karany zostanie”²¹.

Według paragrafu 102, każdy

„[k]tokolwiek słowem, pismem, drukiem, znakami, obrazem albo innym przedstawieniem jedną z obuch Izb, członka obuch Izb, inną polityczną korporacją, publiczną władzę, publicznego urzędnika, sługę religijnego, członka siły zbrojnej, przysięgłego, świadka albo znawcę, podczas wykonania powołania albo z względu na ich powołanie znieważy, więzieniem od jednego tygodnia aż do roku jednego karany zostanie. Jeżeli znieważenie ma charakter oszczerstwa, natenczas kara więzienia nastąpi od czternastu dni aż do ośmiastu miesięcy, a jeżeli oszczerstwo publicznie popełnionem zostało, więzienie od jednego miesiąca aż do dwóch lat. Jeżeli ustanowionem zostanie, iż łagodzące okoliczności zachodzą, natenczas w wszystkich przypadkach kara pieniężna od dziesięciu aż do trzechset talarów ustanowioną być może”²².

Z racji krytyki religii anarchiści mogli dopuszczać się części przestępstw wskazanych w paragrafie 135 zawartym w tytule dziesiątym „Przewinienia, które się do religii odnoszą”. W myśl przepisów paragrafu 135:

¹⁹ Ibidem, s. 52.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem, s. 52–53.

²² Ibidem, s. 53.

„Kto publicznie słowami, pismami albo innemi przedstawieniami Boga bluźni, albo jakikolwiek kościół chrześcijański albo inne, z prawami korporacyjnymi w Państwie istnące towarzystwo religijne, albo przedmioty czci, nauki, urzędzenia albo obrządki wyszydza, albo w sposobie jakimkolwiek przedstawia, który takowe na nienawiść albo pogardę wystawia, również ktokolwiek w kościołach albo w innych miejscach zgromadzenia religijnych nieprzyzwoitości zelżywe na przedmiotach popełnia, które nabożeństwu są poświęcone, więzieniem aż do trzech lat karany zostanie”²³.

Z uwagi na często dokonywane przez anarchistów w drugiej połowie XIX wieku zamachy dynamitowe i zabójstwa na tle politycznym anarchiści również ponosili odpowiedzialność za zbrodnie i przestępstwa przeciwko życiu w myśl przepisów tytułu piętnastego „Zbrodnie i przestępstwa na życie”. Paragrafu 175 stanowił:

„Kto rozmyślnie i z rozważą człowieka zabije, popełni morderstwo i ma być śmiercią karany. Obok kary śmierci zarazem na utratę honoru obywatelskiego ma być wyrokowanym, jeżeli morderstwo na rodzonym krewnym linii wstępnej albo na małżonku popełnionem zostanie”²⁴.

Natomiast w myśl paragrafu 176:

„Kto rozmyślnie ale nie z rozważą człowieka zabije, popełni zabójstwo i dożywotną karą domu poprawy ma być karany”²⁵.

Należy podkreślić, że anarchiści, dokonując zamachów dynamitowych, musieli mieć pełną świadomość, że w trakcie zamachu dojdzie do śmierci lub okaleczenia osób, które znajdują się w polu rażenia bomby.

Również przestępcze zdobywanie środków finansowych na działalność anarchistyczną podlegało odpowiedzialności wynikającej z przepisów tytułu osiemnastego ustawy – „Kradzież i przeniewierzenie”. W myśl przepisów paragrafu 215: „Kradzież popełni ten, który cudzą ruchomą rzecz komu innemu w tym zamiarze wziął, aby sobie takową nieprawnie przywłaszczyć”²⁶. Podobnej kwestii dotyczył tytuł dziewiętnasty „Rabunek i konkussya”. W myśl przepisów paragrafu 230:

²³ Tytuł dziesiąty. Przewinienia, które się do religii odnoszą, w: Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851, s. 67.

²⁴ Tytuł piętnasty. Zbrodnie i przestępstwa na życie, w: Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851, s. 89.

²⁵ Ibidem, s. 83.

²⁶ Tytuł ósmnasty. Kradzież i przeniewierzenie, w: Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851, s. 98.

„Rabunek popełni, kto gwałtem przeciwko osobie albo z używaniem gróźb z obecnym niebezpieczeństwem dla ciała lub życia cudzą ruchomą rzecz komu innemu w tym zamiy na uczynku schwytany, przeciwko jakiej osobie gwałt popełni albo gróźb używa z obecnym niebezpieczeństwem dla ciała albo życia, aby się utrzymać w posiadaniu kradzionej rzeczy, zarówno się uważa rozbójnikowi”²⁷.

Odpowiedzialność karna i wymiar kary uzależnione były od okoliczności związanych z przygotowaniem i przebiegiem popełnionego czynu. W myśl przepisów paragrafu 231

„[r]abunek karą domu poprawy od pięciu aż do piętnastu lat, jako też stawieniem pod dozór policyjny karany zostanie”²⁸.

Paragraf 232 stanowił:

„Rabunek karą domu poprawy od dziesięciu aż do dwudziestu lat, jako też stawieniem pod dozór policyjny karany zostanie:

1. jeżeli rozbójnik albo jeden z rozbójników albo uczestników przy rabunku broń ma przy sobie;
2. jeżeli przy rabunku dwie albo kilka osób jako sprawcy albo uczestnicy spółdziałają, które się do ciągłego popełnienia rabunku albo kradzieży połączyły;
3. jeżeli rabunek na publicznej drodze albo na publicznym placu popełnionym został”²⁹.

Wreszcie w myśl przepisów paragrafu 233:

„Rabunek dożywotną karą domu poprawy karany zostanie:

1. jeżeli rozbójnik już raz za rabunek albo gwałtowną konkussyą przez Pruski sąd prawomocnie skazanym został; §. 60. nie znajduje tu żadnego zastosowania;
2. jeżeli przy rabunku człowiek męczonym albo pokaleczonym, wymowy, wzroku, słuchu, zdolności do płodzenia pozbawionym, albo przez skrzywdzenie lub uszkodzenie cielesne do obłąkania zmysłów przyprowadzonym został, lub dłużej jak dwadzieścia dni chorował albo się stał niezdolnym do pracy;

²⁷ Tytuł dziewiętnasty. Rabunek i konkussya, w: Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851, s. 105–106.

²⁸ Ibidem, s. 106.

²⁹ Ibidem.

3. jeżeli przy rabunku śmierć człowieka przez skrzywdzenie albo uszkodzenie cielesne spowodowaną została³⁰.

Zgodnie z przepisami kodeksu karnego odpowiedzialności karnej podlegali również anarchiści, którzy posługiwali się fałszywymi dokumentami. Trzeba podkreślić, że już samo posiadanie fałszywych dokumentów stanowiło przestępstwo. Do jego popełnienia nie była więc potrzebna działalność anarchistyczna. W myśl bowiem przepisów paragrafu 254:

„Więzieniem od jednego tygodnia aż do trzech miesięcy karany zostanie:

1. kto fałszywy paszport podróży sporządzi, prawdziwy paszport podróży sfałszuje, albo fałszywego lub sfałszowanego paszportu wiedząc używa
2. kto sobie paszport podróży na fałszywe nazwisko każe wystawić, wystawionego na inne nazwisko paszportu podróжного wiedząc używa, jak gdyby na niego był wystawionym, wystawiony na niego paszport podróży komu innemu do używania pozwoli, albo jako świadek do tego się przykłada, iż paszport podróży pod fałszywym nazwiskiem udzielonym zostanie.

Taż sama kara nastąpi, jeżeli poprzednio oznaczone czyny ze względu na księgi wędrowne albo inne papiery legitymacyjne, miejsce paszportów podróжных zastępujące popełnione zostaną³¹.

Anarchiści, dokonując zamachów dynamitowych, narażali się również na odpowiedzialność wynikająca z przepisów regulujących odpowiedzialność za uszkodzenia majątku. W myśl przepisów tytułu dwudziestego szóstego „Uszkodzenie majątku” na podstawie przepisów paragrafu 281:

„Kto z namysłem i bezprawnie cudze rzeczy, uszkadza lub niszczy, zostanie więzieniem aż do dwóch lat karany. Jeżeli zostało ustanowionem, że okoliczności łagodzące zachodzą, ma się na karę pieniężną aż do pięćdziesięciu talarów wyrokować³².

Ponadto, w myśl przepisów paragrafu 282:

„Kto przedmioty czci towarzystwa religijnego w Państwie istniejącego, lub rzeczy poświęcone służbie Bożej albo nagrobki, publiczne pomniki, przedmioty

³⁰ Ibidem, s. 107.

³¹ Ibidem, s. 117–118.

³² Tytuł dwudziesty szósty. Uszkodzenia majątku, w: Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851, s. 130.

sztuki, wiadomości lub procederu, które się w publicznych składach zachowują, lub publicznie wystawionemu są, albo przedmioty, które na publiczny użytek lub na upiększenie publicznych dróg albo zakładów służą, z namysłem niszczy lub uszkadza, zostanie więzieniem nie mniej jak czternastodniowym ukaranym. Może się także na czasowe zakazanie wypełniania praw honorowych obywatelskich zawyrokować³³.

Paragraf 283 stanowił, że każdy

„[k]to z namysłem budynek, okręt, most, tamę, założoną drogę, kolei żelazną lub inną jaką budowlą, które cudzą są własnością, zupełnie lub częściowo zniszczy, ma być więzieniem nie mniej jak dwumiesięcznym karany³⁴”.

Wreszcie na podstawie przepisów paragrafu 284

„[j]eżeli kilkoro osób się zgromadzi i ruchome lub nieruchome rzeczy drugiego łupią, pustoszą lub niszczą, zostaną domem poprawy aż do piętnastu lat karane; zarazem może się na stawienie pod dozór policyjny zawyrokować³⁵”.

Również anarchiści podlegali odpowiedzialności karnej z tytułu naruszenia bezpieczeństwa ogólnego w myśl przepisów tytułu dwudziestego siódmego „Zbrodnie i przewinienia ogółowoniebezpieczne”. Zgodnie z postanowieniami przepisów paragrafu 285:

„Za zniecenie pożaru karze się dziesięcioletnią lub dożywotnią karą domu poprawy, a jeżeli przez pożar człowiek życie utracił, karze się śmiercią:

1. kto z namysłem budynek, okręt lub chatę, które za mieszkanie ludziom służą lub budynek do służby Boskiej przeznaczony zapali;
2. kto z namysłem budynek, okręt lub chatę, które niekiedy na pobyt ludziom służą, natenczas zapali, kiedy ludzie w nich przebywać zwykli;
3. kto z namysłem wozy żelaznej kolei, kopalnie górnicze lub inne za miejsce pobytu ludzi niekiedy służące miejscowości wtenczas zapali, kiedy ludzie się w takowych znajdować zwykli.

W wszystkich tych przypadkach nie robi różnicy, czy przedmioty zapalone są własnością sprawcy lub nie³⁶.

W myśl przepisów paragrafu 286:

³³ Ibidem, s. 130.

³⁴ Ibidem, s. 131.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Tytuł dwudziesty siódmy. Zbrodnie i przewinienia ogółowoniebezpieczne, w: Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851, s. 131–132.

„Kto z namysłem okręty, budynki, chaty, kopalnie górnicze, magazyny, zasoby rolniczych płodów, materiałów budowlanych lub palnych, owoce na polach, lasy lub ziemię torfową, co obcą są własnością, zapali, będzie domem poprawy aż do dziesięciu lat karany³⁷”.

Wreszcie na podstawie przepisów paragrafu 289

„[k]ary w §§. 285. aż 288. postanowione podług różnic tamże wymienionych znajdują i do tego zastosowanie, który używaniem prochu, lub innych żywiołów eksplozywnych, budynki, chaty, okręta, magazyny lub inne miejscowości niszczy”.

Anarchiści odpowiedzialności karnej podlegali także w wyniku działań mających na celu doprowadzenie do paraliżu komunikacyjnego. W myśl bowiem przepisów paragrafu 294

„[k]to rozmyślnie przy zakładach kolei żelaznej, środkach transportowych takowej lub przynależnościach takie uszkodzenia sprawi, lub na kolei żelaznej przez postawienie, położenie lub porzucenie przedmiotów, albo przez zmianę szyn lub na inny sposób takie zawady sprawi, że przez to transport na kolei żelaznej na niebezpieczeństwo narażonem zostanie, zawinił dom poprawy aż do lat dziesięciu. Jeżeli czyn ciężkie skaleczenie cielesne człowieka (§. 193.) pociągnął za sobą, nastąpi kara domu poprawy od dziesięciu do dwudziestu lat, a kara śmierci, jeżeli wskutek czynu człowiek życie utracił³⁸”.

Anarchiści poza karami wymienionymi w wyżej przywołanych przepisach tytułu dwudziestego siódmego na mocy przepisów paragrafu 305 stawiani byli pod dozór policyjny³⁹.

Wreszcie wszelkie czynności przygotowawcze związane z anarchistyczną propagandą czynu stawiały anarchistów w stan oskarżenia na podstawie przepisów rozdziału trzeciego kodeksu „O przekroczeniach”, tytułu drugiego „Przekroczenia ze względu na bezpieczeństwo Państwa i publiczny porządek”. W myśl przepisów paragrafu 340:

„Karą pieniężną aż do pięćdziesiąt talarów albo więzieniem aż do sześciu tygodni karany zostanie:

1. kto bez szczególnego pozwolenia rysunki fortec albo pojedynczych fortyfikacji sporządza;
2. kto prócz prowadzenia swego procederu tajemnie albo przeciwko zakazowi władzy zapasy, amunicji albo broni zbiera;

³⁷ Ibidem, s. 132.

³⁸ Ibidem, s. 134.

³⁹ „§ 305. Przeciwno tym, którzy za jedną z wymienionych w §§. 285. 286. 287. 289. 290. 291. 294. 297. 301. 302. 303. 304. zbrodni na czasową karę domu poprawy są skazani, zarazem na stawienie pod dozór policyjny wyrokowanym być może”, ibidem, s. 140.

(...) W przypadkach Nr. 1. 2. 3. 4. 5. i 11. konfiskacja wymienionych rysunków, fortec albo fortyfikacyi, zapasów broni albo amunicyi, stemplów, pieczętek, sztychów, piat albo innych form, odcisków albo na stole gry i w banku znajdujących się pieniędzy w wyroku ma być wyrzeczoną⁴⁰.

Podsumowując, w świetle przepisów kodeksu karnego dla państw Królestwa Pruskiego anarchiści narażeni byli na surową odpowiedzialność karną, często w jej najwyższym wymiarze, z tytułu popełnienia lub zamiaru popełnienia szeregu przestępstw wymienionych w kodeksie karnym. Wynikało to, po pierwsze, z istoty działalności anarchistycznej, która opierała się przede wszystkim na propagandzie czynu, a po drugie, z racji specyficznego terenu działania. Jak podkreślił Daniel Grinberg:

„Teatry, kawiarnie, opery, gmachy giełdy – obiekty symbolizujące zepsucie oraz pasożytniczy tryb życia klas posiadających – te swoiste sanktuaria burżuazji, zdawały się zwolennikom czynu indywidualnego wymarzonymi terenami działania, nadającymi ich przedsięwzięciom uniwersalną wymowę”⁴¹.

To przede wszystkim w tych miejscach, w których ludzie nie spodziewali się i nie mogli spodziewać się zamachu, dochodziło lub mogło dochodzić do szeregu przestępstw opisanych w kodeksie karnym. Do zamachów dochodziło na obszarze miast, w których ludzie nie spodziewali się działań o charakterze zbrojnym i nie byli na nie przygotowani. Działalność anarchistów nie opierała się jednak wyłącznie na organizowaniu zamachów dynamicznych. Ich aktywność skupiała się również na słownym, pisemnym, obrazowym i innym dyskredytowaniu instytucji państwa z jego głównymi atrybutami w postaci władzy i własności. Wreszcie anarchiści budowali tajne struktury, które miałyby umożliwić realizację założeń programowych doktryny anarchizmu. Należy na zakończenie podkreślić, że przestępstwa anarchistyczne należały do kategorii przestępstw politycznych.

Bibliografia

Antonów R., Pod czarnym sztandarem. Anarchizm w Polsce po 1980 roku, Wrocław 2004.

Grinberg D., Ruch anarchistyczny w Europie Zachodniej 1870–1914, Warszawa 1994.

Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851.

O azylach i ekstradycji ze szczególnym uwzględnieniem stosunków Austro-węgierskiej monarchii napisał Gustaw Roszkowski, Warszawa 1882.

Rasp A., Represya przestępstw anarchistycznych, Lwów 1900.

Roszkowski G., O środkach międzynarodowych przeciwko nihilistom, Lwów 1881.

⁴⁰ Rozdział trzeci. O przekroczeniach; Tytuł drugi. Przekroczenia ze względu na bezpieczeństwo Państwa i publiczny porządek, w: Kodex Karny dla państw Królestwa Pruskiego wraz z ustawą względem zaprowadzenia takowego z dnia 14. kwietnia 1851, Nakładem Tajnej Nadwornej Drukarni Deckera, Berlin 1851, s. 156–158.

⁴¹ D. Grinberg, op.cit., s. 233.

Ustawa z 25 czerwca 1886 zawierająca postanowienia co do sądownictwa w tych sprawach karnych, które polegają na dążeniach anarchicznych, Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w Radzie państwa reprezentowanych, nr 98, część XXXIII – Wydana i rozesłana dnia 27 czerwca 1886, w Wiedniu z cesarsko-królewskiej drukarni nadwornej i rządowej 1886.

Anarcho-Biblioteka
Dobry pieróg to wywrotowy pieróg

Radosław Antonów
Charakter i rodzaje przestępstw popełnianych przez anarchistów w XIX wieku na
przykładzie przepisów kodeksu karnego dla państw Królestwa Pruskiego

Zarys problemu

wyłoszone w maju 2014, wydane drukiem 2016

<https://www.academia.edu/31124670/>

Studia_z_dziej%C3%B3w_anarchizmu_2_English_summaries_

Praca została wyłoszona na drugiej edycji konferencji "Z dziejów anarchizmu". Autor
jest związany Uniwersytetem Warszawskim

pl.anarchistlibraries.net